

Mé 1802

Mòn Konstanten, konmin Senklòd, tini on pyéfonmajé é potans a-y ki tini pasé désan lanné. Sé adan pyéfonmajé-lasa yo té ka pann Gwadeloupéyen ki lévé gawoulé an 1802 kont lèsklavaj.

Gawoulé a 1802 koumansé parapòt a libète èsklav trapé an 1794. Avan 1794, nonm ki ka viv andidan koloni franse, pangnòl é anglé ka viv adan sistèm a lèsklavaj kivilédi tout sé koloni an laliwonnaj a Gwadeloup, Matinik, Giyan, Sendomeng ka fonksyonné anlè ras é klas sosyal. Anho a sistèm-la, sé Blan ka gouvènè é sé pou yo sistèm-la fèt, ki sé Blan Léwòp, kisé Blan-péyi. Anpyé a sosyété-la tini boul èsklav-la ka travay pou anrichi péyi éwopéyén é anmitan, sé Nèg-lib yo ka kriyé osi Milat. Sé Nèg-la anba jouk é anba lòpsyon a sé blan-la, adan yo tini Nèg ki sòti Lafrik é Nèg ki kréyòl ki fèt si plas. Sé Milat la vlé trapé menm dwa ki blan mé yo vlé osi lésé sistèm-la fonksyonné kon i yé.

On gran boulvès ké vin fèt an 1802 Gwadeloup : lagè ké déklaré ant lawmé a Richpans é Sòlda a Dèlgrès é Ignas, dé komandan Nèg ki ka gouvènè Gwadeloup.

Mé sé dépi févriyé 1794 èsklav Gwadeloup sòti adan fè a lèsklavaj. An 1794 Blan-péyi fè Anglé rantré é anvayi Gwadeloup davwa Gouvèlman fwansé désidé ba libète pou tout èsklav a-yo, pou goumé kont Anglé, lèlmi a Fwansé. É yo-menm sé Blan-péyi-la pou lèsklavaj kifè yo kriyé Anglé pou vin kontwolé péyi-la. Sa té ja fèt konsa an koloni Sendomeng an 1793 oti gouvènè fwansé Sontonaks mandé èsklav rédé-y fouté Anglé dèwò pou yo tini libète.

Epoulòdonk, Bonapawt ki ka gouvènè franse vé pa tann di Nèg kon Dèlgrès, Ignas oben Touden ka menné lawmé an non a léta franse. I pé pa konprann nonpli Nèg pa èsklav ankò, sé pou sa i ké voyé jénéral Lèklè Sendomeng é jénéral Richpans Gwadeloup pou woumèt Nèg an chenn.

Rivé Richpans rivé, sòlda Gwadeloup ki andidan lawmé kolonyal Gwadeloup pa asèpté sa anponjan. Pèd libète a-y, Awa ! Yo doubout oka avè Dèlgrès, Ignas, Masoto, Solitid é Kiwàn, déywa komandan Nèg kont Richpans, kont Péla, kont Gobè. Yo désidé goumé jiska lanmò pou libète a-yo.

Lagè lasa té mal angajé kont lawmé franse, prèmyé lawmé asi latè, sòlda a Dèlgrès é Ignas ké pèd-lakat douvan sòlda a Richpans. Ignas ki lésé Dèlgrès Bastè ké pisimé kwouyé-y apré i byen goumé a Benwidj. Dèlgrès kantapou-y ké préféré li é twasan sòlda fè yo soté Senklòld olyé Richpans kyenbé yo vivan.

Anfinaldikont, an bout a lagè lasa dépi 6 mé jik 28 mé 1802, sé dimil gwadeloupéyen ki ké touvé lanmò, sa ki mò an konba siwtou mé osi dòt ki swa davwa pa mò pannann konba, swa pas yo rédé sòlda a Dèlgrès é Ignas. Richpans ké fè pann onlo Gwadeloupéyen on prèmyé fwa Bastè épi wou-pann yo an mòn Kontansten Senklòld anlè pyé fwomajé-la.

Fwomajé-la ka véyé anlè nanm a Gwadeloupéyen ki tonbé an 1802, i la doubout, vayan, ka poté chaj a 1802. Sé pètèt pou sa, fwomajé ni on plas adan kwayandiz an-nou.